Azərbaycan Memarlıq və İnşaaat Universiteti
Rəcəbov Nicat Səməndər
rajabovnijat39@gmail.com

MALİYYƏLƏŞDİRMƏ ANLAYIŞI VƏ ONUN İNŞAAT SEKTORUNDA ROLU

XÜLASƏ

Bu məqalədə maliyyələşdirmə anlayışının ümumi iqtisadi kontekstdə təhlili aparılmış və onun inşaat sektorunda oynadığı rol izah olunmuşdur. İnşaat sektoru yüksək kapital tutumlu və uzunmüddətli layihələrə əsaslandığı üçün onun maliyyələşdirilməsi xüsusi yanaşma tələb edir. Məqalədə bu sahədə istifadə olunan əsas maliyyələşdirmə mənbələri və alətləri araşdırılmış, müxtəlif maliyyə mənbələrinin üstünlükləri və çətinlikləri qiymətləndirilmişdir. Həmçinin, innovativ maliyyələşdirmə mexanizmlərinin inşaat layihələrinin həyata keçirilməsində artan rolu vurğulanmışdır. Nəticədə, inşaat sektorunun davamlı və səmərəli inkişafı üçün düzgün maliyyələşdirmə strategiyalarının zəruriliyi ön plana çəkilmişdir.

Açar sözlər: *Maliyyələşdirmə, inşaat sektoru, investisiya, maliyyə mənbələri, bank krediti, dövlət-özəl tərəfdaşlığı, layihə əsaslı maliyyələşdirmə, risklər, kapital qoyuluşu, iqtisadi inkişaf*

GİRİŞ

Müasir dövrdə iqtisadi inkişafın təmin olunmasında strateji əhəmiyyət daşıyan sahələrdən biri də inşaat sektorudur. Bu sahə təkcə yaşayış və sənaye obyektlərinin inşasını deyil, həm də ölkənin infrastruktur potensialının formalaşdırılmasını və urbanizasiya proseslərinin inkişafını əhatə edir. İnşaat sektorunun fəaliyyəti həm birbaşa, həm də dolayı yolla iqtisadiyyatın digər sahələrinə mühüm təsir göstərir, yeni iş yerlərinin yaradılması, xidmət və istehsal sahələrinin canlanması, əhalinin sosial rifahının yüksəldilməsi ilə nəticələnir.

Bununla belə, inşaat sektorunun inkişafı üçün ən vacib amillərdən biri onun dayanıqlı və səmərəli maliyyələşdirilməsidir. Bu sahənin yüksək kapital tutumlu olması, uzunmüddətli və çoxşaxəli layihələrə əsaslanması maliyyə resurslarına olan ehtiyacı artırır. Maliyyələşdirmə prosesinin düzgün təşkili isə bu layihələrin vaxtında və keyfiyyətli icrası üçün əsas şərtdir. Lakin mövcud şəraitdə bu sahənin maliyyələşdirilməsi bir sıra problemlərlə qarşılaşır. Bank kreditlərinin məhdudluğu, yüksək faiz dərəcələri, qeyri-kafi investisiya axını, institusional boşluqlar və iqtisadi qeyri-müəyyənliklər bu problemlərin əsasını təşkil edir.

Dissertasiyanın aktuallığı məhz inşaat sektorunun maliyyələşdirilməsi ilə bağlı mövcud problemlərin araşdırılması, bu sahədə maliyyə axınlarının təhlili və təkmilləşdirilməsi yollarının müəyyənləşdirilməsi ilə bağlıdır. Müasir dövrdə bu istiqamətdə aparılan sistemli tədqiqatlar həm elmi, həm də praktiki baxımdan böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Bu tədqiqatın məqsədi – inşaat sektorunda maliyyələşdirmə proseslərinin nəzəri əsaslarını araşdırmaq, Azərbaycanda bu sahədə mövcud vəziyyəti təhlil etmək və problemləri müəyyən edərək onların həlli yollarını təklif etməkdir.

ƏSAS HİSSƏ

Maliyyələşdirmə anlayışı

Maliyyələşdirmə – təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyətini həyata keçirmək üçün lazım olan pul vəsaitlərinin cəlb olunması və idarə edilməsi prosesidir. Bu anlayış həm dövlət, həm də özəl sektorda geniş şəkildə istifadə olunur. Maliyyələşdirmə mənbələri müxtəlif ola bilər: dövlət büdcəsi, kommersiya banklarının kreditləri, beynəlxalq maliyyə institutlarının ayırdığı vəsaitlər, daxili və xarici sərmayələr və s. [2].

İnşaat sektoru kimi kapital tutumlu bir sahədə maliyyələşdirmə layihələrin həyata keçirilməsi üçün əsas baza rolunu oynayır. Bu sahədə maliyyələşdirmənin düzgün təşkili həm layihələrin vaxtında və keyfiyyətli tamamlanmasına, həm də iqtisadi dayanıqlığa birbaşa təsir edir.

İnşaat sektorunda maliyyələşdirmənin rolu

Müasir iqtisadi inkişafda inşaat sektoru ölkənin sosial və iqtisadi infrastrukturunun formalaşdırılmasında aparıcı rol oynayır. Bu sektorun dayanıqlı və sürətli inkişafı isə birbaşa maliyyə təminatı və investisiya resurslarının mövcudluğu ilə bağlıdır. Son illərdə Azərbaycanda aparılan iqtisadi islahatlar və prioritet istiqamətlərin düzgün müəyyən edilməsi nəticəsində inşaat sektoruna ayrılan maliyyə resurslarının həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Bu isə sektorun daha geniş miqyasda fəaliyyət göstərməsinə, innovativ texnologiyaların tətbiqinə və keyfiyyətin yüksəldilməsinə şərait yaratmışdır [3, s. 45–52].

Aşağıdakı cədvəl inşaat sektorunda istifadə olunan əsas maliyyə mənbələrini və onların spesifik xüsusiyyətlərini əks etdirir:

Cədvəl 1. İnşaat sektorunda maliyyələşdirmə mənbələri və xüsusiyyətləri

Maliyyə Mənbəsi	Üstünlükləri	Çatışmazlıqları
Dövlət büdcəsi	Sabit və təhlükəsiz maliyyə təminatı	Bəzən ləngidici bürokratik prosedurlar
Bank kreditləri	Sürətli maliyyə cəlbetmə imkanı	Yüksək faiz dərəcələri və təminat tələbləri
Özəl investorlar	Risk paylaşımı və sərbəst qərarvermə	Qazanc gözləntiləri səbəbilə nəzarət riski
Beynəlxalq fondlar	Geniş və uzunmüddətli maliyyə resursları	Şərtli və hesabatlılıq tələbləri
Öz vəsaitlər	Tam nəzarət və az risk	Məhdud resurs və diversifikasiya olmaması

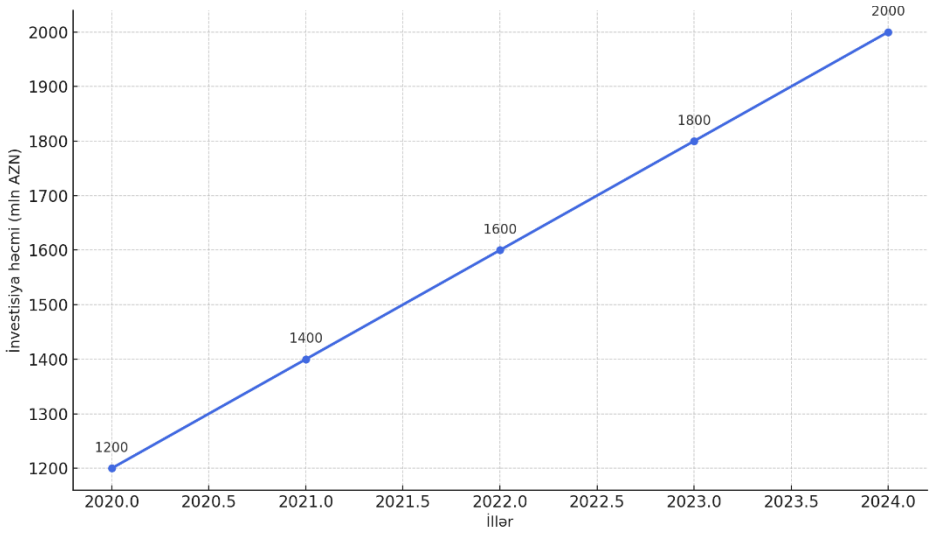
Mənbə: OECD. (2020). Infrastructure Financing and Public-Private Partnerships in Developing Economies. Paris: OECD Publishing.

Cədvəldə göstərilən maliyyə mənbələrinin hər biri inşaat sektorunda müəyyən şərtlər daxilində mühüm rol oynayır. Dövlət büdcəsi infrastruktur layihələrinin əsas maliyyə dayağı kimi çıxış edir. Xüsusilə, strateji əhəmiyyətə malik yollar, körpülər, məktəb və xəstəxana binalarının tikintisində dövlət büdcəsinin rolu danılmazdır. Bununla yanaşı, bank kreditləri və özəl investorların iştirakı isə kommersiya məqsədli layihələr üçün əsas maliyyələşmə vasitələridir.

Bu tendensiyanı daha aydın və əyani şəkildə 2020–2024-cü illərdə Azərbaycanda inşaat sektoruna yönəldilən investisiya axınlarının dinamikası əsasında müşahidə etmək mümkündür. Məlum olduğu kimi, bu dövr ölkə iqtisadiyyatı üçün həm pandemiya şəraiti, həm də post-münaqişə reallıqları fonunda mühüm strateji mərhələ təşkil etmişdir. Dövlət tərəfindən aparılan məqsədyönlü siyasət, xüsusən də bərpa və yenidənqurma layihələrinin reallaşdırılması inşaat sektoruna ayrılan vəsaitlərin həcminin ilbəil artmasına səbəb olmuşdur.

2020-ci ildən başlayaraq sektora yönəldilən investisiyalar təkcə dövlət büdcəsi hesabına deyil, eyni zamanda bank kreditləri, özəl kapital və beynəlxalq maliyyə qurumlarının dəstəyi ilə də təmin edilmişdir. Aşağıdakı qrafikdən də göründüyü kimi, inşaat sahəsində maliyyələşdirmənin həcmi 2020-ci ildə 1.2 milyard manat səviyyəsində olmuş, növbəti illərdə isə davamlı artım müşahidə olunmuşdur. Belə ki, 2021-ci ildə bu göstərici 1.4 milyard manata, 2022-ci ildə 1.6 milyard manata, 2023-cü ildə isə 1.8 milyard manata çatmışdır. Nəhayət, 2024-cü ildə inşaat sektoruna yönələn investisiyanın həcmi 2 milyard manatı keçərək bu sahəyə olan marağın və əhəmiyyətin daha da artdığını sübut etmişdir.

Qrafik 1. 2020–2024-cü illərdə Azərbaycanda İnşaat Sektoruna İnvestisiya Axınları (mln AZN)

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. (2024). İnvestisiya fəaliyyətinə dair statistik göstəricilər. Bakı: rəsmi nəşr. https://stat.gov.az/news/index.php?lang=az&id=6151

Bu artım aşağıdakı amillərlə izah edilə bilər: [4].

- Post-münaqişə ərazilərin bərpası: Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında genişmiqyaslı infrastruktur layihələri həyata keçirilmişdir;
- Şəhərsalma strategiyalarının yenilənməsi: Bakı və digər böyük şəhərlərdə yeni yaşayış massivlərinin tikintisi, köhnə binaların sökülüb yenilənməsi təşviq olunmuşdur;
- Özəl sektorun fəallaşması: Dövlət-özəl tərəfdaşlıq mexanizmləri hesabına yeni biznes mərkəzləri, ticarət obyektləri və sosial infrastruktur obyektləri tikilmişdir;
- Beynəlxalq maliyyə dəstəyi: Dünya Bankı, Asiya İnkişaf Bankı kimi qurumların dəstəyi ilə icra olunan layihələr inşaat sahəsinə əlavə vəsaitlər cəlb etmişdir.

Nəticə etibarilə, bu göstəricilər maliyyələşdirmənin inşaat sektorunun inkişafında nə qədər həlledici rol oynadığını, həm də bu sahənin ölkənin ümumi iqtisadi dirçəlişindəki strateji mövqeyini bir daha təsdiq edir.

Maliyyələşdirmənin artması aşağıdakı müsbət nəticələrə səbəb olmuşdur: [6, s. 63–70].

- Sektorda yeni iş yerlərinin yaradılması: Tikinti layihələrinin genişlənməsi və diversifikasiyası yeni vakansiyaların yaranmasına səbəb olur. Müxtəlif ixtisaslara malik əmək qüvvəsinin cəlb edilməsi nəticəsində işsizlik səviyyəsi azalır, əhalinin sosial rifahı yüksəlir.
- Tikinti materialları sənayesinin genişlənməsi: Maliyyələşdirmə yalnız inşaatın özünü deyil, ona bağlı olan digər sənaye sahələrinin – xüsusilə beton, sement, daş, dəmir, plastik və elektrik materialları istehsal edən müəssisələrin fəaliyyətini də stimullaşdırır. Yerli istehsalın güclənməsi idxaldan asılılığı azaldır.
- Şəhərlərin planlı inkişafı və məskunlaşma prosesinin tənzimlənməsi:Yeni yaşayış komplekslərinin, sosial obyektlərin və nəqliyyat infrastrukturunun tikilməsi şəhərlərin planlı şəkildə böyüməsinə səbəb olur. Bu da məskunlaşma prosesində idarəetmənin və ictimai xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəlməsinə şərait yaradır.
- Yerli və xarici investorların cəlb olunması: Sektorun böyüməsi və gəlir potensialı artdıqca, investorlar üçün daha cəlbedici mühit formalaşır. Bu isə iqtisadiyyata əlavə kapital axını təmin edir, risklərin bölüşdürülməsi və texnoloji yeniliklərin tətbiqini asanlaşdırır.

Cədvəl 2. İnşaat sektorunda maliyyələşdirmənin artmasının əsas təsirləri

Təsir Sahəsi	Açıqlama	Nəticə

Yeni iş yerləri	Tikinti və infrastruktur layihələri üçün daha çox işçi tələb olunur	Əmək bazarında aktivlik artır, işsizlik səviyyəsi azalır
Tikinti materialları sənayesi	Sektorun tələbi ilə əlaqədar yerli istehsal müəssisələrinin fəallaşması	İqtisadi artım, idxaldan asılılığın azalması
Şəhərsalma və məskunlaşma	Yeni yaşayış və xidmət sahələrinin tikintisi	Urbanizasiya prosesinin planlı və davamlı şəkildə inkişafı
İnvestisiya mühiti	Stabil maliyyə axını xarici investorların marağını artırır	Yeni texnologiyalar, əlavə kapital və beynəlxalq tərəfdaşlıq imkanları

Mənbə: Qarayeva, A. R. (2023). "Azərbaycan inşaat sektorunun sosial-iqtisadi təsirləri", Azərbaycan İqtisadi Araşdırmalar Jurnalı, №1(28), s. 63–70.

Bütün bu faktorlar göstərir ki, inşaat sektorunda maliyyələşdirmə təkcə iqtisadiyyatın bir qoluna deyil, bütövlükdə ölkənin sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasına xidmət edir. Səmərəli və davamlı maliyyə axınları bu sahənin dayanıqlı inkişafını təmin etməklə yanaşı, digər sahələrin də inkişafına təkan verir.

NƏTİCƏ

Aparılan təhlillər göstərir ki, maliyyələşdirmə inşaat sektorunun inkişafında həlledici və çoxşaxəli rol oynayır. Sektorun genişlənməsi və funksional dayanıqlığının təmin olunması üçün müxtəlif maliyyə mənbələrinin cəlb edilməsi zəruri şərtə çevrilmişdir. 2020–2024-cü illər ərzində Azərbaycanda inşaat sahəsinə yönəlmiş investisiyaların davamlı artımı sektora göstərilən diqqətin və dövlət siyasətinin nəticəsidir. Bu maliyyə axınları yalnız yeni tikinti layihələrinin reallaşmasını deyil, həm də əmək bazarının genişlənməsi, tikinti materialları sənayesinin inkişafı, urbanizasiya prosesinin sistemli aparılması və xarici investisiya mühitinin yaxşılaşması baxımından mühüm nəticələr doğurmuşdur.

Görünən odur ki, inşaat sektoru ölkənin ümumi sosial-iqtisadi strategiyasının ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Bu sahəyə yönələn səmərəli maliyyələşdirmə yalnız bugünkü ehtiyacları ödəməklə kifayətlənmir, eyni zamanda gələcək iqtisadi sabitlik və dayanıqlı inkişaf üçün də əsas platforma rolunu oynayır. Bu səbəbdən, inşaat sektorunun maliyyə təminatının diversifikasiyası, şəffaflığı və uzunmüddətli sabitliyi ölkə iqtisadiyyatının strateji prioritetlərindən biri kimi dəyərləndirilməlidir.

İstifadə olunan ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. (2024). İnvestisiya fəaliyyətinə dair statistik göstəricilər. Bakı: rəsmi nəşr. https://stat.gov.az/news/index.php?lang=az&id=6151
2. Əliyev, M. M. (2022). İnşaat sektorunda dövlət-özəl tərəfdaşlığı və maliyyələşdirmə modelləri. Bakı: ADNSU nəşriyyatı.
3. Hüseynov, T. V. (2021). "İnşaat sektorunda maliyyələşdirmənin iqtisadi inkişafdakı rolu", İqtisadiyyat və Menecment, №3(67), s. 45–52.
4. Kəngərli, N. Q. (2020). Tikinti sahəsində maliyyə axınlarının idarə olunması problemləri və həll yolları. Bakı: "Elm və Təhsil" nəşriyyatı.
5. OECD. (2020). Infrastructure Financing and Public-Private Partnerships in Developing Economies. Paris: OECD Publishing.
6. Qarayeva, A. R. (2023). "Azərbaycan inşaat sektorunun sosial-iqtisadi təsirləri", Azərbaycan İqtisadi Araşdırmalar Jurnalı, №1(28), s. 63–70.

THE CONCEPT OF FINANCING AND ITS ROLE IN THE CONSTRUCTION SECTOR

SUMMARY

This article analyzes the concept of financing in the general economic context and explains its role in the construction sector. Since the construction sector is based on highly capital-intensive and long-term projects, its financing requires a special approach. The article examines the main financing sources and instruments used in this field, evaluates the advantages and difficulties of various financing sources.

Also, the increasing role of innovative financing mechanisms in the implementation of construction projects is emphasized. As a result, the need for proper financing strategies for the sustainable and efficient development of the construction sector is highlighted.

Keywords: *Financing, construction sector, investment, financial sources, bank credit, public-private partnership, project-based financing, risks, capital investment, economic development*

КОНЦЕПЦИЯ ФИНАНСИРОВАНИЯ И ЕГО РОЛЬ В СТРОИТЕЛЬНОМ СЕКТОРЕ

РЕЗЮМЕ

В данной статье анализируется концепция финансирования в общеэкономическом контексте и объясняется ее роль в строительном секторе. Поскольку строительный сектор базируется на весьма капиталоемких и долгосрочных проектах, его финансирование требует особого подхода. В статье рассматриваются основные источники и инструменты финансирования, используемые в этой области, а также оцениваются преимущества и проблемы различных источников финансирования. Также была подчеркнута растущая роль инновационных механизмов финансирования при реализации строительных проектов. В результате была подчеркнута необходимость разработки надежных стратегий финансирования для устойчивого и эффективного развития строительного сектора.

Ключевые слова: *Финансирование, строительный сектор, инвестиции, источники финансирования, банковский кредит, государственно-частное партнерство, проектное финансирование, риски, капитальные вложения, экономическое развитие.*